

فرهنگ تقریب

(جلد اول)

به اهتمام: دکتر عباس پرومند علی

سرشناسه: برومند اعلم، عباس ۱۳۵۸-، گرد آورنده
 عنوان و نام پدید آور: فرهنگ تقریب/ به اهتمام برومند اعلم، عباس
 مشخصات نشر: تهران: دانشگاه مذاهب اسلامی، ۱۳۹۵
 مشخصات ظاهری: ۲ ج
 شابک: دوره: ۴-۹۳۰۵۷-۰۰-۹۷۸-۶۰۰-۱-۱ جلد اول: ۹۷۸-۶۰۰-۸۲۰۵۷-۰۰-۱
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 یادداشت: کتابنامه
 موضوع: تقریب مذاهب، وحدت اسلامی
 شناسه افزوده: دانشگاه مذاهب اسلامی
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۵، ۴ف، ۴۵ب، ۲۳۳/۵ BP
 رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۵۵۵

نام کتاب: فرهنگ تقریب جلد اول
 نویسنده: گروهی از نویسندگان، به اهتمام: عباس برومند اعلم
 چاپ: اول
 تاریخ انتشار: ۱۳۹۵
 تعداد صفحات: ۴۶۵
 قطع: وزیری
 ناشر: انتشارات دانشگاه مذاهب اسلامی
 ویراستار: فرحناز بهرامی پناه
 صفحه آرای: فاطمه حیدری
 امور فنی و چاپ: نورالدین سعیدیانی
 چاپخانه: دهکده
 قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال
 شابک: ۱-۱-۸۷۹-۰۰۶-۷۵۰۳۹-۱

مرکز پخش: تهران، خیابان انقلاب، خیابان فلسطین جنوبی، خیابان روانمهر، پلاک ۳، دانشگاه
 مذاهب اسلامی، تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۶۵۲۵۲

سخن ناشر

رسالت دانشگاه مذاهب اسلامی، اهتمام در ترویج فرهنگ همگرایی، اتحاد بین پیروان مذاهب اسلامی، گردش فقه مقارن، تحکیم میانی اتحاد مسلمین و پرورش استعداد های جوانان مسلمان اعم از شیعه و اهل سنت است، یکی از لوازم انجام این رسالت خطیر، برنامه ریزی برای تحقیق و تألیف در معارف اسلامی، نشر اندیشه های صاحب نظران با رویکرد وحدت و تقریب بین پیروان مذاهب اسلامی است. در این عرصه، تألیف و انتشار کتب آموزشی به صورت تطبیقی و مقارن کار بایسته ای است که انجام آن نیازمند مهارت و همیاری کارشناسان و متخصصان علوم اسلامی است. هرچند دشواری انجام چنین کاری بر ارزشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست اما از پژوهشگران و صاحب نظران ارجمند در این حوزه انتظار می رود تا با یادآوری های سازنده، این دانشگاه را در جهت رسیدن به اهداف مطلوب خود یاری رسانند.

انتشارات دانشگاه مذاهب اسلامی از همکاری استادان و متفکران اسلامی برای اتحاد در جهان اسلام و حرکت به سوی امت واحده همت می گمارند، صمیمانه استقبال می کند و امیدوار است تا در پرتو این تعامل علمی و پژوهشی کتب پرمایه و ارزشمند آنان را در حوزه تقریب مذاهب اسلامی منتشر کند.

درس «فرهنگ تقریب» یکی از دروس برنامه ریزی شده دانشگاه مذاهب اسلامی محسوب می شود. پیشتر برای تأمین منابع این درس، از رویکرد تنظیم جزوات درسی استفاده می شد، اما

در سال ۱۳۸۹، مدیران و برنامه‌ریزان دانشگاه به این جمع‌بندی رسیدند که کتابی کامل در قالب درس‌نامه تهیه و منتشر شود. مدیریت این طرح را جناب آقای دکتر برومند اعلم بر عهده داشتند و برخی از دانش‌آموختگان زبده و اهل قلم دانشگاه مذاهب اسلامی نیز با وی همکاری کردند. کتاب حاضر دستاورد زحمات و تلاش مستمر دکتر برومند و همکاران ایشان است که در دو جلد منتشر می‌شود. امید است این جستار، با حمایت علمی استادان و استقبال دانشجویان و محققان ریز، پشتوانه‌ای برای رشد علمی پویندگان علم و دانش گردد.

انتشارات دانشگاه مذاهب اسلامی

فهرست مطالب

- گفتار اول: تعریف مفاهیم (محمد نخی) ۱۹
۱. مفهوم دین، مذهب و فرقه در لغت و اصطلاح ۲۰
- ۱-۱. انواع مذاهب فقهی و کلامی در اسلام و آشنایی اجمالی با هر یک ۲۱
۲. مفهوم اختلاف و انواع آن ۲۷
۳. مفهوم وحدت، تقریب مذاهب و فرهنگ تقریب ۳۰
۴. مفهوم امت اسلامی، دارالاسلام، و بیداری اسلام در اصطلاح فقهی و سیاسی ۳۲
- گفتار دوم: مبانی تقریب مذاهب اسلامی در قرآن (عبدالصمد مرتضوی) ۳۹
۱. دعوت به وحدت در قرآن ۴۰
۲. انواع اختلاف در قرآن و آثار آن ۴۲
۳. راهکارهای قرآن برای مدیریت اختلاف و تحقق فرهنگ تقریب در جامعه ۴۹
۴. اصل اخوت اسلامی و حقوق مسلمانی ۶۳
- گفتار سوم: فرهنگ تقریب در سیره و سنت نبوی (عبدالصمد مرتضوی) ۷۹
- گفتار چهارم: مبانی عقلی تقریب مذاهب (علی شیعه علی) ۹۳

- ۹۳ ۱. عقلانیت دینی و اعتدال گرایی
- ۹۷ ۲. گفتگوی منطقی (جدال احسن)
- ۱۰۷ ۳. اصل مصلحت عمومی جامعه اسلامی
- ۱۱۴ ۴. پیام های تفرقه و تنازع در جامعه
- ۱۳۱ گفتار پنجم: تاریخ فرهنگ تقریب در صدر اسلام (دکتر عثمان یوسفی)
- ۱۴۹ گفتار ششم: همکاری و اتحادی در عصر اموی، عباسی (عثمان یوسفی)
- ۱۴۹ ۱. همگرایی ها و واگرایی ها در عصر اموی
- ۱۶۰ ۲. همگرایی ها و واگرایی ها در عصر عباسی
- ۱۶۹ ۳. همگرایی در عصر آل بویه
- ۱۷۲ ۴. فرجام دارالخلافه و تشدید واگرایی در جهان اسلام
- ۱۷۹ ۵. سابقه سیاست شوم: «تفرقه بیانداز و حکومت کن» در زمان نبرد یاسی
- ۱۸۹ گفتار هفتم: درگیری صفوی- عثمانی و... (دکتر عثمان یوسفی)
- ۲۰۳ گفتار هشتم: طرح نادری و جنبش اتحاد اسلام در... (دکتر عثمان یوسفی)
- ۲۲۵ گفتار نهم: سید جمال الدین اسد آبادی (اندیشه ها، تلاش ها، آثار...) (محمد باقر گرگین)
- ۲۳۳ ۱. شیخ محمد عبده

- ۲۳۸ ۲. کوکبی
- ۲۴۲ ۳. رشید رضا
- ۲۴۸ ۴. ابن بادیس
- ۲۵۱ ۵. شیخ حسن البنا
- ۲۵۸ ۶. نامق کمال پاشا
- ۲۶۷ گفتار دهم: پیشگامان تقریب در الازهر (محمد باقر گرگین)
- ۲۹۳ گفتار یازدهم: پیشگامان تقریب در شبه قاره هند (محمد باقر گرگین)
- ۳۱۳ گفتار دوازدهم: پیشگامان تقریب در حجاز (محمد باقر گرگین)
- ۳۳۱ گفتار سیزدهم: پیشگامان تقریب در نجف اشرف (محمد باقر گرگین)
- ۳۷۵ گفتار چهاردهم: پیشگامان تقریب در قم (محمد باقر گرگین)
- ۴۰۵ گفتار پانزدهم: کتابنامه و مآخذشناسی وحدت و تقریب مذاهب (محمد باقر گرگین)
- ۴۴۳ فهرست منابع

مقدمه:

امت اسلامی اکنون از پی‌قرن‌ها فراز و فرود و با انباشت تجربه‌ای معادل دو قرن در پاسخ به پرسش بنیادین «چرا انحطاط» در نقطه‌ای قرار گرفته است. که از آن می‌توان به «خودآگاهی نسبی» یا «رد بردیدی نیست که کوشش دو قرن اخیر دانشمندان اسلامی دریافتن پاسخ برای پرسش مزبور» دلیل بنیادین تفاوت این پرسش در زیست‌بوم گوناگون آنان، پاسخ‌های گوناگونی یافته است. اما در مجموع می‌توان برخی رویکردها و راهکارها را وجه مشترک این پاسخ‌ها دانست. واقعیت این است که علی‌رغم تبلیغات جریان‌های بی‌ریشه افراطی و تکفیری، پویش اعتدال‌گرایی و وحدت، طرح آرزوها و برنامه‌های اکثریت نخبگان و حتی توده‌های امت اسلامی قرار گرفته است و نخبگان امروز تشنه وجود کانون‌هایی هستند که در متن امت، این مسیر را هدایت و تقویت کنند. در این مسیر تلاش‌گران عرصه وحدت اسلامی اکنون به اجماع نسبی رسیده‌اند که تقریب مذاهب اسلامی یکی از اساسی‌ترین راهکارها در تحقق آرمان وحدت اسلامی است. بنابراین این ادعا که دانشگاه مذاهب اسلامی باید از جمله کانون‌های الهام‌بخش مزبور باشد که کمتر نهادی در دنیای اسلام رسالت را بر عهده دارد، ادعای گزافی نیست.

دانشگاه مذاهب اسلامی این رسالت را در سه عرصه آموزش، پژوهش و خدمات علمی، اجتماعی در دستور کار خود قرار داد تا جایگاه شایسته خود را در دنیای اسلام پیدا کند، از نخستین سال‌های تاسیس، آموزش فرهنگ تقریب به مثابه آداب و روش طی مسیر در دستور کار بوده و همواره در ضرورت وجود یک متن آموزشی کامل برای عرضه به دانشجویان

تردیدی نبوده است. بیشتر، این نیاز از رهگذر تنظیم برخی جزوات تامین می‌شد اما در سال ۸۹ مدیران و برنامه‌ریزان دانشگاه به این نتیجه رسیدند که کتابی کامل در قالب درس‌نامه برای این درس تهیه و منتشر شود. تهیه این کتاب در دو جلد پیش‌بینی شده بود و به سبب حسن ظن استادان محترم و البته به سبب سابقه طولانی زیست حقیر در محیط تقریب، به اینجانب، اگذار شد. اما واقعیت آن بود که انجام این مهم از عهده یک نفر بر نمی‌آمد. لذا به پیشنهاد این جانب تیمی از برخی دانش‌آموختگان زبده و اهل قلم دانشگاه شکل گرفت تا نگارش کتاب -صل‌نامی فکری و هم‌افزایی علمی آنان باشد. از پس بیش از هفت جلسه حضوری و مجازی و «گوه» و رایزنی‌های فراوان سرانجام ساختار شکلی و محتوایی دو جلد کتاب فرهنگ تقریب طراحی شد و به تایید مسوولان دانشگاه رسید و سپس با تقسیم کار، تحقیق و نگارش آغاز گردید. اکنون جلد اول این کتاب که برای درس فرهنگ تقریب ۱ به ارزش ۲ واحد تهیه و تدوین شده است، مدیم دانشجویان و استادان گرامی می‌گردد.

طبعاً در تهیه این کتاب نقش اعضای گروه شکل‌گرفته، اید فراموش نشود. کار نگارش گفتار اول کتاب که به مفاهیم بنیادین مربوط می‌شد و در بحث محسوب می‌شود را برادر فرهیخته‌ام جناب آقای محمد نخی برعهده داشت که بیش از یک دهه تجربه عملی مستمر در عرصه تقریب را در اثبات دانش و ذوق خود دارد. گفتار دوم، چهارم که به مبانی تقریب اختصاص دارد را دو برادر اندیشمند و صاحب قلم یعنی آقایان عبدالصمد مرتضوی و علی شیعہ علی برعهده داشتند و به نیکوترین وجهی یکی مبانی قرآنی و روایی و دیگری مبانی عقلانی بحث تقریب را نگاشته‌اند. گفتارهای پنجم تا هشتم که یکسره به تاریخ تقریب مربوط می‌شد را برادر مخلص و صمیمی‌ام جناب آقای دکتر عثمان یوسفی گذاشتیم و

مشارالیه پس از بررسی فراوان به این جمع بندی رسید که آنچه مورد نیاز این فصل است را به شکلی تفصیلی و گسترده پیشتر استاد عالیقدر جناب آقای دکتر محمد حسین امیر اردوش در کتاب ارزشمند خود با نام «تاملی بر مسأله وحدت اسلامی از دیرباز تا دیروز» آورده اند و بنابراین چکیده سازی بخش هایی از این کتاب با اندکی دخل و تصرف نیاز ما را برآورده می کرد که چنین کردیم. نگارش گفتارهای نهم تا چهاردهم که به پیشگامان تفریب و کانون های بهاء بخش در این عرصه اختصاص داشت، زحمتی بود که برادر فرهیخته ام آقای محمدباقر گرگین آن را بر عهده گرفت و انصافاً به خوبی از عهده آن برآمد. اما گفتار پانزدهم گرچه فصلی برای مطالعه شما می رود و مدرس محترم نباید در آزمون پایان نیمسال پرستی از آن طرح کند، اما به لحاظ ارزش و فایده برای مخاطبان اگر بیش از فصول قبل مهم نباشد، کمتر نیست. گفتار پانزدهم در واقع یک کتاب شناسی جامع محسوب می شود برای طول تحصیل و پس از آن به عنوان راهنمای عرصه پژوهش برای دانشجویان و استادان به کار می آید و بسیار مهم و ارزنده است. بویژه که تدوین این فصل به دستان با کفایت برادر مخلص و در دانشنایم جناب آقای محمدرضا فاضل که خرد بیشتر از یک دهه سابقه در عرصه نشر مکتوب آثار تقریبی دارد، انجام یافته است. در پایان هر گفتار نیز، منظور کمک به خواننده برای فهم بهتر محتوا و نیز آرایه گونه هایی از پرسش های قابل طرح از متن، سولاتی طرح شده است که احتمالاً برای دانشجویان و استادان مفید خواهد بود.

به هر حال آنچه پیش روی خوانندگان گرامی قرار دارد حاصل تعامل علمی فرزندان دانشگاه مذاهب اسلامی است. نقاط قوت کار بی شک حاصل فرهیختگی برادران ارجمندم و نقاط ضعف کار حاصل بضاعت اندک نگارنده این سطور است که مخاطبان دانشور به

بزرگواری و تذکرات مفید خود خواهند بخشید. در پایان لازم است سپاس ویژه خود را به محضر استادان بزرگوارم جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر بی‌آزار شیرازی و جناب آقای دکتر زرهانی به سبب حسن اعتماد، راهنمایی‌ها و همدلی‌هایشان تقدیم کنم.

وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

عباس پرومند اعلم

عضو هیئت علم دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

تهران

۱۳۹۰/۱/۴